

СМІРНОВ А. С.

кандидат медичних наук, доцент,
докторант
(Дніпровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.97

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.58>

ЛАТЕНТНІСТЬ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В НЕВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

У статті автором здійснюється дослідження феномену латентності корупційна злочинність в невинробничій сфері України. Наголошується на актуальності та необхідності боротьби з латентністю корупційної злочинності в умовах збройної агресії.

У роботі зазначається, що дослідження кримінологічних показників – як окремо, так і в межах комплексного підходу – виступає передумовою ефективної кримінологічної політики будь-якої держави. Дослідження корупційної злочинності в невинробничій сфері України ускладнюється високими показниками латентності. Тому, аналіз латентності корупційної злочинності в невинробничій сфері України має вирішальне значення при побудові ефективної системи її запобігання та протидії, адже корупційні прояви в невинробничій сфері України перешкоджають сталому розвитку країни та встановленні міжнародних відносин із зарубіжними партнерами.

Наголошується, що в галузі кримінологічної науки існує значна кількість термінологічних підходів до визначення поняття «латентна злочинність». Проте одностайної позиції щодо розуміння цього явища ще не досягнуто. Водночас окремі науковці дотримуються різних підходів до класифікації латентності, що говорить про складність та багатоаспектність цієї проблематики.

З метою аналізу статистичних даних щодо корупційних кримінальних правопорушень в невинробничій сфері України автор звертає увагу на офіційні відомості Офісу генерального прокурора України.

Наголошуючи на продовженні дослідження, зазначено, що досліджуючи питання кількісних та якісних показників злочинності окремо варто виділяти місце для ще одного показника, а саме «ціни» злочинного посягання. Адже кожне кримінальне правопорушення так чи інакше має «ціну» для держави, суспільства та окремих людей зокрема. Так, в контексті дослідження сучасного стану корупційної злочинності в Україні перспективним є дослідження збитків від цього виду злочинної поведінки.

Ба більше, завершене дослідження кількісних та якісних кримінологічних показників корупційної злочинності в невинробничій сфері України створить підґрунтя для подальшого аналізу ефективності кримінологічної діяльності, механізмів її реалізації, інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження окресленої сфери.

Ключові слова: невинробнича сфера, сфера послуг, корупція, латентність, латентна злочинність, рівень латентності.

Smirnov A. S. Latency of corruption offences in the non-production sector of Ukraine

In the article, the author studies the phenomenon of latency of corruption crime in the non-productive sphere of Ukraine. The author emphasises the relevance and necessity of combating the latency of corruption crime in the context of armed aggression.

The author notes that the study of criminological indicators – both separately and within the framework of an integrated approach – is a prerequisite for an effective criminological policy of any state. The study of corruption crime in the non-productive sphere of Ukraine is complicated by high rates of latency. Therefore, the analysis of the latency of corruption crime in the non-productive sphere of Ukraine is crucial for building an effective system of its prevention and counteraction, since corruption in the non-productive sphere of Ukraine impedes the sustainable development of the country and the establishment of international relations with foreign partners.

The author emphasises that in the field of criminological science there is a significant number of terminological approaches to the definition of the concept of «latent crime». However, a unanimous position on the understanding of this phenomenon has not yet been reached. At the same time, some scholars have different approaches to the classification of latency, which indicates the complexity and multidimensionality of this issue.

In order to analyse the statistical data on corruption criminal offences in the non-production sector of Ukraine, the author draws attention to the official data of the Office of the Prosecutor General of Ukraine.

The statistical indicators of corruption-related crime in Ukraine for 2014-2024 show an uneven number of officially registered cases. In particular, until 2016, there was a relative stability of quantitative indicators. While in 2021, the number of recorded corruption criminal offences reached its maximum. In the following year, this figure decreased by almost 40%, which may indicate an increased level of latency of such acts.

Emphasising the continuation of the study, the author notes that when studying the issue of quantitative and qualitative indicators of crime, it is worthwhile to allocate a place for another indicator, namely, the «price» of a criminal offence. After all, every criminal offence has a «price» for the State, society and individuals in particular. Thus, in the context of studying the current state of corruption crime in Ukraine, it is promising to study the damage caused by this type of criminal behaviour.

Moreover, the completed study of quantitative and qualitative criminological indicators of corruption crime in the non-productive sphere of Ukraine will create the basis for further analysis of the effectiveness of criminological activities, mechanisms for their implementation, information and analytical support and scientific support of this area.

Key words: *non-productive sector, service sector, corruption, latency, latent crime, latency rate.*

Постановка проблеми. У правовій державі проблеми боротьби із злочинністю, захисту прав і законних інтересів громадян від злочинних посягань є актуальною завжди. Людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, на сторожі якої повинна стояти держава, її правоохоронні органи. Важливою функцією держави є комплексна багаторівнева протидія злочинності. Її наступальний характер забезпечується поряд з іншими видами діяльності також і застосуванням моніторингових процедур, зокрема і щодо латентної злочинності [1, с. 280]. Латентна злочинність значно підриває найрезультативніший механізм протидії злочинності – принцип

неминучості покарання. Надзвичайно велика кількість осіб, які вчинили правопорушення і не понесли встановленої законом відповідальності, набуває в Україні загрозливого характеру і може перерости в масові заворушення. Таке становище можливе за умови, коли не вживатимуться невідкладні заходи щодо подолання різниці між кількістю зареєстрованих заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та притягненням винних до відповідальності, серед яких майже третина, що вчинила їх повторно [2, с. 401–402].

В той же час, правдива оцінка владної корумпованості, масштабів розповсюдження корупції, природи корупційних проявів допомагає здійснити правильну оцінку ситуації зі станом корупції, її структурою, спрогнозувати її можливий розвиток та наслідки, сформулювати дієві стратегію та тактику антикорупційної діяльності, а також визначити адекватні засоби запобігання корупції в Україні. Специфіка відносин в корупційних правопорушеннях, конкретні способи їх вчинення і пов'язані з ними способи приховування відображають існуючий високий рівень латентності корупційних правопорушень. Латентність корупції є причиною, що перешкоджає виявленню таких кримінальних правопорушень безпосередньо під час їхньої підготовки чи вчинення та не дає змоги орієнтуватися на конкретні умови й обставини, які є необхідними для їхнього усунення. Усі ці фактори, на думку М.В. Кікалішвілі, суттєво ускладнюють процес виявлення корупційних правопорушень, тому є необхідність застосування комплексних методів та специфічних інструментів і заходів, які відрізняються від тих, що застосовуються з метою виявлення інших видів кримінальних правопорушень [3, с. 194].

Ефективне запобігання корупційній злочинності в невиробничій сфері України неможливе без встановлення кримінологічних показників. Дослідження кількісних та якісних показників корупційної злочинності є вирішальною передумовою ефективної системи запобігання та протидії корупційним проявам. Разом із тим, дослідження корупційної злочинності в невиробничій сфері України ускладнюється високими показниками латентності. Тому, аналіз латентності корупційної злочинності в невиробничій сфері України має вирішальне значення при побудові ефективної системи її запобігання та протидії, особливо коли корупційні прояви в невиробничій сфері України перешкоджають сталому розвитку країни та встановленні міжнародних відносин із зарубіжними партнерами.

Корупційну злочинність в невиробничій сфері України досліджували наступні вітчизняні вчені: А.В. Андрушко, Д.О. Анісімов, К.А. Бабенко, В.С. Березняк, О.І. Білик, О.С. Бондаренко, А.А. Буравська, М.В. Буряк, В.Г. Герасименко, О.А. Гритенко, Н.Г. Діденко, О.О. Дриголь, Н.О. Жукова, Б.Б. Коваль, М.В. Кондрашова, С.Ж. Лазаренко, І.Б. Медичкий, В.І. Мельниченко, О.Л. Михайлюк, І.А. Нестерова, О.В. Новікова, Н.М. Овчаренко, Т.П. Панченко, О.О. Пищуліна, Р.М. Резнік, А.В. Стаднік, О.Г. Хрімль, В.В. Шаблистий, О.С. Юнін та інші. Проте, питання латентності корупційної злочинності в невиробничій сфері України розглядалось лише фрагментарно, і тому не претендує на завершеність наукового пошуку.

Мета статті полягає у дослідженні латентності корупційної злочинності в невиробничій сфері України.

Виклад основного матеріалу. Вимірювання рівня злочинності та інших її показників ведеться на основі даних про зареєстровані кримінальні правопорушення. Давно відомо, що з різних причин реєструються не всі вчинені кримінальні правопорушення. Фактична кількість вчинених кримінальних правопорушень завжди більша від зареєстрованої. Фактично вчинена злочинність, яка не стала предметом реєстрації кримінальних правопорушень, називається латентною. Латентна злочинність, її розміри обумовлюють викривлення, неповне уявлення про злочинність в цілому і тому мають вивчатися, визначатися для отримання більш адекватного уявлення про фактично вчинену кількість кримінальних правопорушень [4, с. 177].

Латентна злочинність – (від лат. *latens* – прихований, невидимий) – (латентна злочинність) – сукупність фактично скоєних кримінальних правопорушень, що з огляду на різноманітні обставини не знайшли свого відображення в офіційній кримінально-правовій статистиці. У структурі прихованої злочинності за механізмом її утворення виділяють такі

види: 1) природна – неповна реєстрація кримінальних правопорушень у зв'язку з тим, що правоохоронним органам потерпілим, свідкам, посадовим особам та іншим громадянам, нічого не відомо про факт скоєння кримінального правопорушення, у зв'язку з чим вони не повідомляють у правоохоронні органи; 2) прихована – сукупність кримінальних правопорушень, відомих посадовим особам чи окремим громадянам, які з будь-яких причин не повідомляють про це відповідним правоохоронним органам; 3) прикордонна – сукупність кримінальних правопорушень, інформація про які стала відома правоохоронним органам, але вони, внаслідок неправильної правової оцінки вчиненого діяння, не вбачають у ньому складу кримінального правопорушення, у зв'язку з чим це діяння не реєструють; 4) приховування кримінальних правопорушень від обліку – умисне ухилення відповідних працівників правоохоронних органів від реєстрації виявлених кримінальних правопорушень [5, с. 98–99].

Вивчаючи питання латентності варто погодитись із думкою Ю.В. Рень, що на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства наявність приховування факту скоєння кримінальних правопорушень свідчить про те, що стан державної статистики про зареєстровану злочинність у світі й в Україні не можна визнати задовільним, з огляду на рівень латентності злочинності та недовіру громадян до правоохоронних органів. Громадяни, суспільство, держава не мають повного уявлення про справжню кримінологічну обстановку в країні, не можуть вжити належних заходів щодо контролю над злочинністю. Приховування кримінальних правопорушень, крім того, є серйозним криміногенним фактором, що детермінує подальше поширення злочинності. З огляду на сучасну парадигму дослідження рівня приховування кримінальних правопорушень, до латентної злочинності відносять кримінальні правопорушення, які залишаються невиявленими, невідомими правоохоронним органам, тобто прихованими. Ба більше цілком слушно зазначає автор, що кримінологи одностайно переконані з приводу надзвичайної складності дослідження такого феномена, що зумовлюється проблемами перш за все ґносеологічного та методологічного характеру. Тому, на переконання автора, наявність латентних кримінальних правопорушень створює в суспільстві психологічну обстановку безкарності суспільно небезпечних діянь, що, своєю чергою, заохочує осіб, що скоїли кримінальні правопорушення, продовжувати і поширювати свою протиправну діяльність [6, с. 44].

Так, оскільки корупційним правопорушенням притаманний найвищий ступінь латентності, наявні статистичні дані є лише віддзеркаленням «бажання» реальних перетворень і підтверджують тезу про тотальну імітацію боротьби з корупцією. Тому на думку О.Ю. Шостко, без кардинальної зміни системи кримінальної юстиції і головних її «гвинтиків» стають неможливими будь-які зрушення у сфері мінімізації корупційних проявів [7, с. 78].

Наголосимо, що в галузі кримінологічної науки існує значна кількість визначень поняття латентна злочинність. Проте, одностайної позиції щодо розуміння цього явища ще не досягнуто. Тому, зробимо побіжний огляд, найпоширеніших та аргументованих визначень латентності злочинності, які пропонує вітчизняна наука.

Так, на думку А.П. Закалюка латентна злочинність визначається як частка злочинності, що становить сукупність кримінальних правопорушень різних видів, які вчинені, але з різних причин не стали предметом передбаченого законом реагування у вигляді відкриття кримінального провадження та притягнення винних у їхньому вчиненні до відповідальності. Залежно від причин і механізмів набуття латентності науковець латентну злочинність поділяє на шість основних груп:

1) Злочинні прояви, які з низки причин (вчинення з необережності, правова некомпетентність тощо) помилково не сприймаються як передбачені Кримінальним кодексом України кримінально карані діяння;

2) Злочини, про які потерпілі з різних мотивів не повідомляють компетентним органам;

3) Злочини, в яких немає персоніфікованого потерпілого суб'єкта, заінтересованого повідомляти про їхнє вчинення (посягання на державні, загальносуспільні об'єкти та відносини);

4) Злочини, факт вчинення яких відомий обмеженому колу осіб або лише винуватцям, проте через вжиття ними спеціальних заходів щодо нерозповсюдження відомостей про згадані прояви, а також через незацікавленість у цьому потерпілих, повідомлення про кримінальні правопорушення не надходять до правоохоронних органів;

5) Злочини, інформація про які відома правоохоронним органам, але вони (помилково або свідомо) не оцінені ними у встановленому кримінальному процесуальному порядку як кримінальні карані діяння та залишені поза обліком;

6) Злочини, стосовно яких прийнято необґрунтоване процесуальне рішення щодо відсутності події або складу кримінального правопорушення [4, с. 177–180].

На думку Ю.В. Рень латентна злочинність полягає у сукупності прихованих протиправних діянь, що скоєні на певній території та у певний проміжок часу, не врахованих, не зареєстрованих в установленому порядку, які реально були скоєні, але не стали відомі органам кримінального судочинства і, відповідно, не відображаються в офіційній статистиці. Правник переконаний, що на сучасному етапі розвитку суспільства наслідком існування латентної злочинності є зниження правової захищеності громадян. Автор також наголошує, що латентні кримінальні правопорушення є більш небезпечними. Адже в результаті появи латентних кримінальних правопорушень вимоги закону по суті порушуються двічі. Перший раз це робить злочинець, що посягає на охоронювані кримінальним законом блага. Другий – коли державні органи через неочевидність фактично скоєного кримінального правопорушення чи з інших причин позбавляються можливості реагувати на це відповідним чином. Виходячи з цього, на думку автора, причинами, які зумовлюють існування латентної злочинності, є:

- 1) низький ступінь очевидності вчиненого діяння;
- 2) ретельна діяльність винного з приховування протиправного посягання;
- 3) витонченість способу скоєння кримінального правопорушення;
- 4) спеціалізація і рівень професіоналізму винного;
- 5) порушення встановленого порядку ведення статистичного обліку скоєних кримінальних правопорушень;
- 6) помилкова кваліфікація скоєного кримінального правопорушення як адміністративного, цивільно-правового і дисциплінарного делікту;
- 7) низька кваліфікація працівників правоохоронних органів, недовіра населення до їхніх можливостей;
- 8) потерпілі, свідки, очевидці і керівники організаційно-господарських структур, обізнані про скоєні кримінальні правопорушення, але з різних причин та мотивів не повідомляють відповідним органам про них [6, с. 45–46].

В той же час окремі наукові дотримуються різних підходів щодо класифікації латентності. Зокрема, Н.І. Устрицька допускає класифікацію латентних проявів як пограничну, природну та штучну.

Так, зокрема Н.І. Устрицька розуміючи під причинами латентності кримінальних правопорушень сукупність обставин соціального, правового, особистого й іншого характеру, що перешкоджають виявленню, реєстрації й обліку кримінальних правопорушень, а також їх розкриттю, зокрема й забезпеченню повноти й усебічності їх розкриття (об'єктивні та суб'єктивні). Наголошує, що латентність погранична охоплює сукупність тих випадків, коли факт кримінального правопорушення відбувся, але потерпілий не усвідомлює цього (потерпілий вважає, що загубив майно, насправді ж воно було вкрадене). Латентність природна охоплює сукупність тих випадків, коли факт кримінального правопорушення відбувся, але про нього не стало відомо правоохоронним органам (неповідомлення потерпілим про кримінальне правопорушення). Латентність штучна охоплює сукупність тих випадків, коли про факт кримінального правопорушення відомо компетентним органам, але з різних причин

вони не облікують його (з метою створення враження успішності боротьби зі злочинністю) [8, с. 14–15].

На думку О.О. Сидорчук при класифікації латентності можливе застосування декількох класифікаційних підстав. Так, класифікація латентної злочинності проводиться здебільшого за двома критеріями: а) за рівнем латентності окремих кримінальних правопорушень; б) за механізмом їх утворення, тобто залежно від обставин, внаслідок яких кримінальні правопорушення залишилися латентними. Проте, на переконання автора, найбільш обґрунтованим і доцільним є поділ всіх злочинів залежно від рівня їх латентності на три групи: 1) кримінальні правопорушення з низьким рівнем латентності – вчинені в умовах очевидності тяжкі кримінальні правопорушення, інформація про які швидко поширюється (вбивство, розбій, грабіж тощо); 2) кримінальні правопорушення з середнім рівнем латентності – кримінальні правопорушення, вчинення яких не є таким очевидним. Потерпілі з різних причин не звертаються за захистом до правоохоронних органів, хоча і не приховують факту вчиненого кримінального правопорушення (незначна шкода, завдана кримінальним правопорушенням; відсутність віри в можливість розкриття кримінального правопорушення правоохоронними органами); 3) кримінальні правопорушення з високим рівнем латентності – кримінальні правопорушення, про вчинення яких у більшості випадків відомо тільки злочинцю і потерпілому, а останній зацікавлений у приховуванні факту кримінального правопорушення з різних мотивів (сором, наявність хвороби, корисливі мотиви при шахрайстві, хабарництві тощо). Ця категорія кримінальних правопорушень, з чим ми погоджуємось, через їхню неочевидність та практично «нульову» активність з боку потерпілого має найменшу інформативність і найвищу латентність [1, с. 280–281].

Таким чином, можна погодитись із Г.М. Чернишовим, що корупційні кримінальні правопорушення характеризуються високим ступенем латентності, що ускладнює оцінку його реального рівня. Чітко оцінити масштаби латентності неможливо. Показники рівня латентності можуть бути засновані на теоретичному та емпіричному аналізі явища, припущеннями. Характеристика злочинності відбувається на підставі узагальнених відомостей діяльності суду та правоохоронних органів про кількість офіційно зареєстрованих кримінальних правопорушень та осіб, що їх вчинили [9, с. 57].

З метою аналізу статистичних даних щодо корупційних кримінальних правопорушень в невинувачувальній сфері України звернемо свою увагу на офіційні відомості Офісу генерального прокурора України [10].

Статистичні показники корупційної злочинності в Україні за 2014–2024 роки свідчать про нерівномірність офіційної кількості зареєстрованих випадків. Зокрема, до 2016 року, було простежено відносну стабільність кількісних показників. Тоді як у 2021 році кількість облікованих корупційних кримінальних правопорушень досягла свого максимуму. В наступному році цей показник зменшився майже на 40%, що може свідчити про підвищений рівень латентності таких діянь.

Отже, можна зазначити, що аналіз латентності корупційної злочинності в невинувачувальній сфері України має вирішальне значення при побудові ефективної системи її запобігання та протидії, адже саме корупційні прояви перешкоджають сталому розвитку країни та встановленні міжнародних відносин із зарубіжними партнерами. В контексті дослідження сучасного стану корупційної злочинності в невинувачувальній сфері України перспективним є дослідження збитків від цього виду злочинної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Сидорчук О.О. Щодо класифікації латентної злочинності. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Одеса, 17 травня 2019 року). Т. 2. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». С. 280–282.
2. Сидорчук О.О. Щодо питання методики виявлення латентної злочинності. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Одеса, 17 вересня 2018 року). Одеса: Видавничий дім «Гельветика». С. 401–404.

3. Кікалішвілі М.В. Латентність як риса корупційної злочинності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 78: частина 2. С. 191–195.

4. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Видавничий дім «Ін Юре». 2007. 424 с.

5. Кальман А.Г., Христин І.А. Понятийный аппарат современной криминологии. Терминологический словарь / Под общей ред. В.В. Голины. Харьков : Изд.-во ООО ТО «Гимназия», 2005. 272 с.

6. Рень Ю.В. Особливості кримінологічної характеристики латентної (прихованої) злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 3. С. 44–47.

7. Шостко О.Ю. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 69–78.

8. Яремко Г.З., Устрицька Н.І. Кримінологія : навч.-метод. посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 144 с.

9. Чернишов Г.М. Фінансове шахрайство і інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук / Львів. нац. ун-т. ім. Івана Франка, Одеса, 2016. 246 с.

10. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування : веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

11. Анісімов Д.О. Сучасні тенденції злочинності у сфері спорту в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 399–404.

12. Анісімов Д.О., Деморецький К.І. До питання латентності протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань. *Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (24-25 квітня 2020 року м. Запоріжжя). С. 85–87.

